

Ковальчук Наталія Дмитрівна
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
Київського університету
ім. Бориса Грінченка
n.kovalchuk@kubg.edu.ua

**САКРАЛЬНИЙ СВІТ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ПІСЕННОСТІ:
рецензія на монографію О. Л. Зосім "Східнослов'янська духовна пісня:
сакральний вимір"**

В умовах українського ренесансу музикознавство приділяє дедалі більше уваги тим жанрам музичного мистецтва, які раніше вважалися недостатньо "вагомими" в історії світової музичної культури. Серед них особливе місце посідає духовна пісня, яка перебуває у підвалинах української ментальності й процесу українського етногенезу, пік розвитку якої (як і усієї східнослов'янської духовної пісенності) припадає на добу бароко.

Монографія О. Л. Зосім [1] є комплексним і системним дослідженням, яке розглядає східнослов'янську духовно-пісенну традицію в історичній динаміці від XVI до XXI ст. Авторка обирає кілька аспектів, першим з яких стає структура книг з духовними піснями. Дослідниця детально висвітлює еволюцію католицьких і протестантських канціоналів та пісенників XV–XX ст., вказує на основні етапи їх структурування. У праці введено поняття "пісенник комплексного типу", яким окреслено співацьку книгу для мирянина, призначену для використання на богослужінні та у повсякденному житті. Так у ній символічно поєднуються сакральний вимір літургії і сакралізований вимір повсякденного буття християнина. Це стало можливим завдяки зміні парадигми сакрального у Новий час, яке знаменується посиленням антропоцентричного чинника, що дає підстави говорити про людиновимірність феномена сакрального цього періоду. На тлі визначених типів європейських співацьких книг для мирян у монографії розглянуто структуру східнослов'янських пісенників усіх чотирьох християнських конфесій – православної, греко-католицької (унійної), римо-католицької, протестантських. Цей аналіз дає змогу прослідкувати еволюцію співаника у напрямі до книги універсального типу.

Другим аспектом дослідження східнослов'янської духовно-пісенної традиції стає взаємозв'язок сакральних текстів (Св. Письмо, церковна гімнографія) з текстами духовних пісень. Надзвичайно повно й широко представлені псалтирні пісенні парафрази. На прикладі репертуару, створеного на основі поетичних переспівів псалтирних і біблійних текстів, вдало продемонстровано відмінність національних гілок східнослов'янської духовної пісенності. Наприклад, для російської традиції значимими є віршовані парафрази на тексти біблійних книг, тоді як в українській біблійні пісні взагалі відсутні. Не менш цікавим є аналіз зв'язків пісенних текстів з церковною гімнографією. Ця проблематика мало висвітлювалася в українській науці, а тому є важливою та актуальною. Необхідно відмітити розмаїття підходів дослідниці до рецепції сакральних гімнографічних текстів і мелодій у східнослов'янському духовно-пісенному репертуарі. В монографії ширше представлений період XVII – XVIII ст., але не менш показовими є зразки XIX – XX ст., які демонструють відмінності залучення сакральних текстів у пісенні в барокову добу та Новітній час.

У монографії розгляд духовної пісенності здійснюється не лише в контексті церковної, а й фольклорної традиції. Дослідниця порушує питання співіснування у фольклорі двох типів сакральності – дохристиянського та християнського. Важливим здобутком праці є виокремлення трьох типів пісень – фольклорних релігійних церковних, фольклорних релігійних обрядових та фольклорних релігійних побутових, які репрезентують різні типи сакральності. Авторка монографії пропонує свій підхід і до розгляду популярної культури, слушно наголошуючи, що розважальна функція не є для неї базовою. Засоби популяризації духовних пісень та способи функціонування творів духовного змісту в Новий час мало чим відрізняються від світських, а тому розгляд духовної пісенності як частини популярної культури є цілком коректним.

Важливим є й висвітлення авторкою східнослов'янської духовно-пісенної традиції в національних вимірах. Останній розділ містить три нариси, в яких представлено еволюцію кожної з її національних гілок – української, білоруської, російської. Незважаючи на те, що монографічне дослідження є україноцентричним, історичні дискурси білоруської та російської пісенності допомагають відтворити цілісну картину розвитку східнослов'янської духовно-пісенної традиції.

Обраний ракурс дослідження передбачає оперування методами комплексу наук – культурології, мистецтвознавства, історії, філології, літургіки. Відмітимо і наявність широкої джерельної бази, яка

Відгуки. Рецензії. Повідомлення

включає великий за обсягом корпус рукописних та друкованих пісенників. Об'єктивність висновків є результатом опрацювання матеріалів, що походять з різних регіонів, у тому числі з теренів Білорусі, Росії, країн Європи та Америки, створених у період з XVI до XXI ст.

Монографія представляє інтерес для культурологів, дослідників сакрального мистецтва, музикознавців-медієвістів та тих, хто вивчає сучасну християнську музику. Вона також може зацікавити фольклористів, філологів, літургістів, дослідників популярної музичної культури.

Література

1. Зосім О. Л. Східнослов'янська духовна пісня: сакральний вимір / О. Л. Зосім. – Київ: НАКККіМ, 2017. – 328 с.